

Arkeologi af
hjerterens lyst

HARJA
ARKEOLOGISK Forening

Fynboer & Arkeologi

nr 2, september 2012

Registrering
af fund

Fleninge kirke
genfundet

Danskere i Litauen
litauere i Danmark

Marinarkæologer
samles i Harja

ODENSE BYS MUSEER

Fynboer & Arkæologi

udgives af
Harja, Arkæologisk Forening
Lisesmindevej 3 B
5230 Odense M
harja@harja.dk
www.harja.dk

Fynboer og Arkæologi støttes
økonomisk og arkæologisk af
Odense Bys Museer,
Overgade 48
5000 Odense C
museum@odense.dk
<http://museum.odense.dk>

Redaktion:

Kim Augustesen
kimhass@galnet.dk
Michael Nielsen
nunnu@dbmail.dk
Claus Jørgensen
saltogpebber@hotmail.com
Leif Tvilum
ltv54@sol.dk
Peter Birch
mail@peterbirch.dk
Mogens Bo Henriksen
mbhe@odense.dk

Tilrettelæggelse:

Peter Birch

Tryk:

Harja, september 2012

Vel mødt til et fornyet Harja

Jeg er blevet opfordret som formand til at komme med et lille indlæg hver gang omkring, hvad der sker eller er sket siden sidst i foreningen, hvilket jeg gerne vil gøre.

Foreningen er i en konstant udvikling og sidste år startede vi to nye grupper op: Marinarkæologisk Gruppe, som blev vel modtaget ved de museer, der har denne form for arkæologi i deres regi.

Den anden var en international gruppe, som har arbejdet med udvekslingsarbejde med et museum i Litauen, og dette arbejde kører stadig, hvor der er besøg her i efteråret af frivillige dernede fra.

Denne udgave af Fynboer og Arkæologi er et resultat af et udvidet samarbejde imellem Odense Bys Museer og vores forening, da vi har investeret i en kopimaskine, der kan udføre bladet i denne form til samme pris, som den gamle udgave, der blev lavet ude i byen.

Det har medført, at det gamle depotrum er sat i stand og lavet om til "trykkeri", og der er også mulighed for vores medlemmer at få lavet kopier med og uden farver til rimelige priser.

Jo, da vi begyndte ude i huset, havde vi en "husgruppe", der skulle tage sig af det indvendige og det udenfor; men af forskellige grunde er dette arbejde skrumpet ind til enkelte personers ydelser. Det ville være ønskeligt, om vi igen kunne få denne gruppe op og køre igen, så vi kan være vores hus og have bekendt igen.

Bestyrelsen og de forskellige grupper er klar til en ny sæson, og vi håber vores medlemmer igen bakker op omkring disse gruppers arbejde.

Vel mødt!
Helge

Værsgo og læs

Tilbage til Strandby 4

Fleninge kirke genfundet 6

Marinearkæologer samles i Harja 8
Marinearkæologer i samarbejde
mellem museer og amatører 11

Over til Litauen
og tilbage igen 14

Litauere til Danmark 17

Registrering af detektorfund
og andre fund 18

Fra sten- og jernalder ved
Tuekjærsholm i Bellinge 22

Ny bog:
Den ældre jernalder på Fyn 26

Foredrag i efteråret 32

Harjas grupper 34

Tilbage til Strandby

Michael Nielsen

Lørdag den 31. marts 2012 var jeg så heldig at blive inviteret på en detektortour til Strandby af Assens historiske og arkæologiske forening. Vi var ca. 16, der mødes ved infotavlen på Sarup pladsen kl. 10. Derefter kørte vi ud til marken, der skulle afsøges. Marken ligger helt ud til Helnæs bugt og er en del af det område, hvor Harja havde deres gravlejr i 1995-1998 og hvor der blev fundet en ladeplads. Marken blev delt ind i 10 meter baner, da dette var mest praktisk. Vi blev sat sammen to og to til at afsøge feltet. Nu skulle vi endelig i gang med at søge. De første par timer var det ikke det store, der kom frem, det var kun en del jerngenstande fra landbruget. Bla. harvetænder, tøjningspæle til kvæg og lidt mønter af nyere dato. På et tidspunkt kunne jeg se, at folk samledes omkring Kai Tvedskov, han stod med arme over hovedet, så jeg tænkte at han må

Fig. 3. En finsk mark fra 1994 – hvordan kunne den ende på en mark ved Strandby?
Foto: Asger Kjærgaard.

Fig. 1. Bronzebeslag til knivskaft fra renæssancen.
Foto: Asger Kjærgaard

have fundet noget godt. Jeg gik over til ham for at se, hvad det var han jublede over. Det viste sig at være et meget fint knivskaft fra renæssancen (fig. 1). Vi fortsatte afsøgningen og kom efterhånden op i det nordlige hjørne af marken. Her begyndte der at dukke teltplokker, kapsler og clips fra oldåser op (fig. 2). Der blev også fundet mønter fra 90'erne, ja en finsk mark blev det også til (fig. 3). Pludselig stod Glenn med et stykke af en bronzedolk, hvad lavede den lige der? (fig. 4).

Det var ikke lige til at finde hoved og hale i de fund, men der er jo altid en god forklaring på, hvorfor tingene ligger, hvor de gør. Teltplokker og kapsler stammede jo selvfølgelig fra Harjas gravlejr, da det var her lejrboerne lå i telte sin tid. Men hvad med den finske mark, hvor kommer den fra?

I Strandby var der også Nordisk Amatørarkæologisk lejr, og her var der jo en vis Kalle fra Finland, som var deltager (fig. 5). Og det da selvfølgelig ham, der har givet lidt tilbage til den danske muld. Så var der kun

Fig. 2. Sådan ser sporene efter en vikingelejr anno 1995-1998 ud! Teltplokke fra glemte Harja-medlemmer!
Foto: Asger Kjærgaard.

Det er de underligste ting, man kan finde, når man færdes i landskabet med sin detektor. Og det er de mest forunderlige oplevelser, man kan få, når man opdager, hvor tingene stammer fra

Fig. 4. Fragment af bronzedolk? – eller bare et stykke bearbejdet bronzeblik? Foto: Asger Kjærgaard.

stykket fra bronzesværdet tilbage, det var jo sværere at forklare, men det var også mærkeligt, at vi ikke fandt mere end det ene stykke. Men det er sikkert, at hvis marken en dag bliver pløjet, så er det da værd at gå stykket over en gang mere. Her til slut vil jeg sige tak til deltagerne for en hyggelig dag. Det vækkede gamle minder fra gravelejrene og ikke mindst minder om en rigtig god ven fra Finland, som jeg vil sende mønten retur til.

Fig. 5. Her er Kalle alias Karl Eric Johansson i færd med at pille en økse op af jorden. Måske tabte han en mark på vejen tilbage til teltlejren? Foto: Asger Kjærgaard.

Fleninge kirke genfundet

Kirken i Fleninge blev revet ned i midten af 1500-tallet og efterhånden glemt. Men ved hjælp af skarpsindig læsning af gamle kort og en mængde traveture er det lykkedes Leif Rasmussen og en gruppe harja-medlemmer at lokalisere resterne af den gamle kirke

Leif Rasmussen

Landsbyen Fleninge ligger øst for Arreskov Sø langs vejen mellem Korinth og Øster Hæsinge. Ved udskiftningen i 1788 bestod landsbyen af syv gårde. Heraf blev fire gårde udflyttet. Fleninge var også navnet på sognet, der desuden bestod af landsbyerne, Gærup, Nybygdgårde, Fagsted, Nybo og Grønderup. Sognekirken lå nordligt i landsbyen ved østsiden af Fleningevej mellem haven til gården Damsbo og Øvej. Fleninge Kirke blev nedrevet omkring 1560 efter tilladelse fra kong Kristian III af 9. januar 1555. I brevet står bl.a.:

"At efterdi Vi erfare, at Fleninge, Hogerup og Krarup ere ikke uden tre smaa sogne og ligge næst til Holmekloster, og den stund der var Munke udi fornævnte Kloster, gjorde de Tjenesten til fornævnte Kirker: og samme Sogne ere ikke saa formuende, at de kunne holde en Præst eller holde deres Kirke ved Magt: Da paa det at vore Undersaatter, udi fornævnte Sogne boende, maa fange deres tilhørlige Gudstjeneste, have Vi bevilget og samtykt, at Holmeklosters Kirke skal igjen tilflyes, og Fleninge og Hogerup Kirke afbrydes, og hvad Stene, Tømmer og Kløkker og andre Ornamente derpaa findes at komme til Holmeklosters Kirkes Behov".

Fleninge og Hågerup Sogne blev således sammenlagt med navnet Brahetrolleborg

Sogn og med sognekirke i klosterkirken på Holme Kloster, nu Brahetrolleborg Slot.

Niels Søkilde fortæller

Lokalhistorikeren Niels Rasmussen Søkilde (1837–1905) var genbo til kirketomten. Hans familie var fæstere på gården Søkilde siden midten af 1600-tallet. I 1870 udgav han bogen *Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn*. Her nævner han, at først efter udskiftningen i 1788 blev kirkens grundsten mm fjernet. Han oplyser, at en stor del af disse er indmuret i de nærmeste bygninger eller anvendt i stengærder og til brosten. Døbefonten havde han stående i sin have. Den er nu opstillet i den ve-

Fig. 1 Oversigtskort kirketomt

stlige ende af Brahetrolleborg Kirke
Han oplyser endvidere, at man i begyndelsen af 1800-tallet brugte den gamle kirkegård som grusgrav. Han skriver:

"I begyndelsen af indeværende Aarhundrede fandt man desværre på at bruge den gamle Kirkegaard og Begravelsesplads i Fleninge paa en højst uanstændig og usømmelig Maade, - nemlig til Grusgrav. Mange tusinde Dødningsbeben ere paa denne Maade blevne henlagte paa Vejene, hvor de ere knuste under Vognhjule, og Støvet viftet bort af Vinden."

Skeletter og bygningsrester

I 2011-12 fik vi mulighed for at foretage en arkæologisk kortlægning og afsøgning med detektor på kirketomten (fig 1). Lodsejeren havde denne gang pløjet dybere end tidligere, således at den lyse undergrund flere steder var vendt op til overfladen. På den sydlige del af de første 30-40 m øst for Fleningevej fremkom otte koncentrationer af knoglemateriale. Ved at fjerne pløjelaget ved den ene koncentration frem-

kom et skelet liggende lige i overfladen af undergrunden.

I området yderligere øst for disse gravfund fremkom i den sydlige halvdel en koncentration af bygningsrester:

Fragmenter af munkesten med mørtel, tagsten af munke-nonne typen, bygningssten af frådsten (kildeskalk). Ved detektorafsøgningen fremkom bl.a. fire middelalderlige mønter, en tenvægt af bly samt en formodet messeklodde af højtinbronze (fig. 2). Disse fund er indmålt af Odense Bys Museer.

Disse fund kan tyde på, at kirken var en romansk kirke fra 1200-tallet. Kirkerne fra de omliggende sogne er typisk fra denne periode.

Fig.2. Messeklodde, ca. 3,5 cm i diameter. Foto: Leif Rasmussen

Med vikingerne på togt

Dette er overskriften på en foredragsrække fra Folkeuniversitetet i Odense, som afvikles her i efteråret – se omtale i deres program, der kan tilsendes eller: fuodense.dk – tilbud i Odense – historie – Med vikingerne på togt.

27/9 Vikingetidens Danmark og Aros
4/10 Vikingerne i Skandinavien og det nordatlantiske område
11/10 Vikingerne i det kontinentale Europa
25/10 Vikingerne i England og Irland
1/11 Vikingernes veje mod øst

Bemærk tidspunkt: 17.30 – 19.15 Lokale 56 på Syddansk Universitet – indgang B/L

Hele serien (skal købes under ét) koster 500 kr, men som sædvanlig giver Harja et tilskud på 100 kr. Hvis du tilmelder dig telefonisk til Folkeuniversitetet og fortæller, at du er medlem af Harja, så bliver tilskuddet fratrukket inden betaling. Foreningen afregner senere med Folkeuniversitetet.
Du kan tilmelde dig på telefon 65 50 27 73 og aftale nærmere.

Marinarkæologer samles i Harja

I Harjas klubhus på Lisesmindevej 3 B i Odense mødte omkring 20 personer frem, lørdag den 21. april 2012, for at deltage i foreningens nye tiltag. Marin arkæologi var dagens omdrejningspunkt

Svend Amlund

Harja har dannet en ny undergruppe bestående af folk, der i særlig grad dyrker deres arkæologiske interesser i vandet og langs kysterne. I håb om at få kontakt med personer, som færdes i det kystnære område, og som kunne have lyst til at kombinere deres interesse for vand med det arkæologiske, holdt Harjas marinarkæologer et stort anlagt weekendtræf i april. Det lykkedes. Både snorkeldykkere eller dykkere med flaske var repræsenteret, og mange nye folk deltog i programmet, begge dage fra kl. 10.00 - kl.16.00. Den professionelle ekspertise indenfor marinearkæologi ville også gerne deltage i foreningens arrangement. Museumsinspektør og funktionsleder i marinearkæologi Otto Uldum deltog sammen med museumsinspektør og marinearkæolog Christian Thomsen fra Øhavsmuseet. Fra Moesgaard museum mødte museumsinspektør Claus Skriver frem, hvilket således repræsenterede et ansvarsområde på flere tusinde kilometer af danmarkskyststrækning og det tilstødende hav.

Museernes ansvarsområder

Deltagerne lyttede til dagens første indlæg, hvor Otto informerede om den territoriale opdeling af ansvarsområderne i Danmark, hvor Øhavsmuseet dækker Fyns kystlinie, øerne i det sydfynske og østjyllands kyst fra grænsen til Vejle Fjord. Herfra overgår ansvaret til Moesgaard museum, Claus Skri-

vers gebet. Ingen tvivl om hvem der skal kontaktes, når vi iagttager fund af forhistorisk og historisk art. Vi amatører kender reglerne for hvad vi må gøre, når vi rekognoscerer på landjorden, men vi blev også præsen-

teret for de etiske regler, når vi rekognoscerer i og under vand.

Nu var der emner at tale om, hvilket især foregik under bespisningen. For ta´ selv bord med delikatesser magter Harja´s medlemmer også at arrangere. Alle fik talt med hinanden, hvilket var et positivt tegn, da nye ansigter var mødt frem i klubhuset for første gang. Her tænkes især på medlemmer fra Assens Dykkerklub.

Hjarnø Sund og kystmorfologi

Claus Skriver meldte sig på banen efter frokost. Emnet var Hjarnø Sund pladsen ved Horsens Fjord. Aktivitetsområdet har været kendt tidligere, men i 2010 og 2011 indledte Moesgaard Museum sammen med Aarhus Universitet og Horsens Museum en undersøgelse. Det vil være en skam at forsøge at gengive Claus´ s indlæg, men læs venligst Skalk nr. 4, august 2012, s. 3-7 om ”Fjordbundens skatte”.

Herefter tog den drevne amatørarkæolog Jens Kjærgaard, Middelfart over, og fortalte om iagttagelser af kystliniens forandring og ændring, også kaldet kystmorfologi. De kystmorfologiske forandringer fortæller os bl.a. om nedbrydning, skabelse og formgivning af strandenge. Jens havde aktuelle eksempler fra Fønsskov-halvøen, hvor strandvoldene ligger vinkelret på hinanden. Informationen kan fortælle om den forhistoriske kystlinie, og er nyttig ved både rekognoscering i det kystnære område og under vand. Kystskrænter kan også indeholde geologiske, forhistoriske og historiske oplysninger, så husk at rotére 180 grader og iagttag, hvad skrænterne kan gemme af vigtige informationer. Indikatoren kan også være synlig gytjeaflejring på stranden.

Flint og keramik på bunden af Lillebælt

Dagens sidste indlæg, som blev aflagt af undertegnede, var en fundrapport vedrørende en recognoscering på et spændende område ved Fredericia, hvor amatører på

*Amatørarkæolog
Flemming Hansen
klar til rekognoscering
ved Helnæs.
Foto: Svend Amlund*

en dybde fra 1-6 meter var stødt på keramik, knogle og flintredskaber. Rapporten omtalte formål, deltagere, dato og tidsrum, GPS-positioner på afsøgningsområdet, metode, bundforhold, strømforhold, vejrforhold, fund, særlige iagttagelser og oplysninger.

Christian fra Øhavsmuseet så meget positivt på rapporten, som indeholdt oplysninger om frilagt hård gytje, som indeholder træ. I skrivende stund venter vi på lejlighed til at positionsbestemme dette felt. Nedbrydningen af havbunden i form af 2 meter lange sukkertangsplanter, som gror på skrænten og ved strømmens hjælp fejer materiale ned på lavere terrasser blev illustreret.

På arkæologernes vegne udtrykte Otto Uldum ved dags afslutning stor tilfredshed med Harja tiltag, og bakkede ideen 100% op.

Dagens deltagere fik fuld valuta for pengene, og tog søndag på en fælles dykker- og rekognosceringstur lang stranden på sydspidsen af Helnæs i et pragtfuldt vejr.

Tak til alle for en god weekend.

Tovholder, Harja's marinearkæologiske gruppe
Svend Amlund

*Fund fra recognosceringen ved Fredericia.
Foto: Svend Amlund*

Marinarkæologi i samarbejde mellem museer og amatører

Øhavsmuseet vil meget gerne høre fra fritidsdykkere som har interesse for arkæologi, både enkeltvis og i grupper. Øhavsmuseet giver meget gerne gode råd til hvordan man kan kvalificere sin dykning, hvis man gerne vil bidrage til den samlede viden om fortidsminderne på havbunden

Otto Uldum, museumsinspektør Øhavsmuseet

HARJA afholdt i foråret en temadag med emnet marinarkæologi, og Øhavsmuseets marinarkæologer var inviteret til at deltage. Med god mening må man sige, da Øhavsmuseets marinarkæologiske ansvarsområde dækker farvandene rundt om Fyn, og dertil den jyske østkyst fra grænsen til Vejle fjord. Der er fem museer i Danmark som har marinarkæologisk kompetence, og på den måde dækker hele landet, lige som landjorden er inddelt i almindelige arkæologiske ansvarsområder. Overtegnede holdt ved temadagen i april et indlæg som gjorde rede for marinarkæologiens historie som fag, især i Danmark, som var et foregangsland på feltet. Denne status er nu forsvundet, da feltet siden den "nye" museumslov trådte i kraft for ti år siden, ikke har været finansieret ud over det område som

dækkes af Vikingeskibsmuseet i Roskilde. Meget af den store kompetence som tidligere fandtes på Nationalmuseet er nu også drysset ned mellem gulvbrædderne, og den decentrale struktur som Kulturstyrelsen støtter politisk, har altså ingen driftstilskud sådan som den almindelige arkæologi har via kommunerne og staten. I den situation må de fem museer gøre hvad de kan, med de midler de selv kan skaffe. Den største aktivitet er de lovpligtige undersøgelser som bygherrer på søterritoriet skal udføre forud for anlægsarbejde, men det egentlige forskningsarbejde er der ikke meget af. Det betyder også at museernes muligheder for at besøge fund som borgerne anmelder, er meget ringe. Det er den lidt triste baggrund for museernes evne til at gøre noget ude i fædrevandet, og det

er væsentligt at amatørarkæologerne kender til denne situation for at tilpasse deres forventninger til samarbejdet mellem museer og amatører.

De frivilliges privilegier

Når det er sagt er der heldigvis en hel masse som kan lade sig gøre! Den helt store fordel ved at være amatør er at man er fleksibel i forhold til den tid man vil afse til arkæologiske aktiviteter på havbunden. Man må dykke hvor man vil, når man vil, og skal ikke overholde den dykkerlov som gælder for erhvervsdykkere. Dog må man så heller ikke udføre det som i lovens forstand er dykker arbejde – men det meste af det sjove ligger heldigvis frit for. Det som museerne har svært ved at overkomme er tilstedeværelse ude i det salte vand, og det kan de arkæologiinteressere-

rede amatørdykkere levere. Museerne har god brug for de mange par øjne som på den måde kan vandre hen over havbunden, både med hensyn til allerede kendte fortidsminder, og ved rekognoscering.

Ikke genstande, men iagttagelser

I Danmark håndteres fortidsmindeforvaltningen ved åbenhed mellem den museumsfaglige verden og de interesserede borgere. Alle kendte fortidsminder kan man finde på Fund & Fortidsminder, og der arbejdes på også at gøre genstandene tilgængelige på Nettet. Alle kan nemt finde positionerne på vrage, pælespærringer og stenalderboplads. Vi vælger at se det som en styrke. Det betyder også at der er et godt udgangspunkt for amatørdykkerne når de vil finde et spændende sted at dykke. Det skal gerne være lysten der driver værket, og arkæologiinteressen er noget som i bund og grund gøres for fornøjelsens skyld. Når det er sagt, er der meget man kan gøre for at få mest mulig arkæologi ud af sin dykning, og der er det vigtigt at slå fast at det mest værdifulde amatørdykker-

ne kan levere til museerne er iagttagelser. Hvad har man set, og hvor har man set det, er det det hele drejer sig om. Det betyder omvendt at museerne oftest ikke har megen glæde af optagne genstande, som ikke i sig selv har megen arkæologisk udsagnskraft. Som det vil være kendt fra samarbejdet mellem museer og amatører på landjorden, så er det konteksten der er interessant – selv om især detektorfundne genstande ofte er fine i sig selv. En pose bearbejdet flint eller endog et stykke bearbejdet træ er derimod knap så interessant, særligt hvis der ikke følger meget nøjagtige oplysninger med.

Dykkernes bedste venner

Amatørdykkernes to bedste venner – set med museumsarkæologens øjne – er det digitale undervandskamera og gps'en. Dertil kommer skrivepladen som kan tage mod mere kvantitative oplysninger såsom dybde på stedet (man har jo oftest sin dybdemåler). På stenalderlokaliteter vil vi gerne kende tykkelse af det løse sediment og lagfølgen i det, samt generel beskrivelse

af havbunden, med oplysninger om hvilke oldsager der findes, hvor tæt de ligger, fundområdet størrelse og patineringsgrad. Dette kan støttes i gode fotos, som vil være langt mere brugbart end den før omtalte pose flækker. Ved vrage er det hoveddimensioner og gode billeder af konstruktionsmæssigt vigtige detaljer der skal med hjem. Hvis man ikke dykker fra båd, og kan tage en position derfra, så sæt en bøjle, og kom tilbage med båd senere, og tag positionen. Hvis museet ikke kan genfinde lokaliteten er det hele knap så relevant.

Amatørernes eget initiativ

Et formaliseret samarbejde med en gruppe af dykkere og et museum kan være en god ting, men det er vigtigt at understrege at der aldrig kan blive tale om at amatørdykkere får en decideret opgave, men de kan få et sæt ønsker til hvad man på museet vil være særligt glade for af fotos, iagttagelsesbeskrivelser og målbare data på udvalgte steder. Initiativet kan dog også udgå fra dykkerne, hvor de selv vælger en bestemt kyststrækning, eller en bestemt type af lokaliteter. Der kan heller ikke blive tale om at museet uddeler bestemte områder som en gruppe dykkere får som ”deres”. Alle dykkere må dykke alle steder, og alle gode iagttagelser som gives til museet vil blive modtaget med tak.

Fund og Fortidsminder

*Fund og fortidsminder er et nationalt register over fortidsminder, og steder, hvor museerne har gjort arkæologiske fund. Registret indeholder både fortidsminder, som er synlige i landskabet, og fortidsminder, der ligger skjult under jorden, og kun er kendt fra arkæologiske undersøgelser.
www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder*

Annoncer

Harjas kopiservice

Til kopiering af foreningens skrifter har Harja købt en kopimaskine. Medlemmer kan kopiere til følgende priser: Sort/hvid: 50 øre pr A4-ark, farvekopier: 1 kr.

Køb billige arkæologibøger

Harja er kommet i besiddelse af forskellige spændende bøger, som sælges til yderst favorable priser. Henvend dig i klubhuset og se lageret.

Harjas jubismykke

Medlemmer af Harja kan købe smykket for kr 250,-. Ikke-medlemmer kan købe det for kun kr 275,-.

Rabat på detektorgrej

Hos DetectorLabs i Finland får Harjas medlemmer 3-8% rabat på detektorgrej, alt efter hvilke produkter man køber. Bliv medlem af Harjas detektorgruppe, og log in og se, hvordan du gør.

Harja elsker sit hus

Tilmeld dig OK-Benzins sponsorordning og tilføj Harja 5-6 øre pr. liter benzin du køber på OK-kortet. Kontakt: Kim Hass Augustsen på kimhass@galnet.dk.

Over til Litauen og tilbage igen

Under HARJAs paraply havde en gruppe amatørarkæologer under det internationale projekt ZEMYNA arrangeret en uges tur til Litauen for at få et nærmere kendskab til landets og dets historie

I alt 25 deltagere – hvilket var maxtallet der var plads til – drog den 5. august med Svend Amlunds bus af sted op over Karlshamn i Sverige, med færge til Klaipeda i Litauen og videre ind i landet. Deltagerne kom ikke kun fra Harja, men var bredt sammensat fra arkæologiklubber på især Fyn og Sjælland, alle med en fælles nysgerighed efter at se et af de baltiske lande, da kun de færreste havde været der før. Turens grundlæggende ide var, at de frivillige fra ZEMYNA-projektet på turen gerne ville dele vore spændende oplevelser fra vores volontørophold i Litauen i hele maj måned med andre historieinteresserede, hvorfor der undervejs indgik en del af de steder, hvor arkæologivoluntørerne havde arbejdet.

Myremalm og hillforts

Der var fokus på arkæologi og historie fra vi satte vores ben på litauisk jord. Med ud-

gangspunkt i vores hotel, som var et gammelt, men stadig fungerende franciskaner-munkekloster i centrum af Kaunas (den gamle hovedstad fra mellemkrigstiden) besøgte vi hver dag nye mål i praktisk taget hele Litauen. Som nogle af højdepunkterne på turen kan nævnes besøg i en hyggelig lille landsby, hvor vores ”madmor” fra opholdet i maj serverede udsøgt litauisk mad, og hvor vor litauiske ven Jonas – også frivillig – fortalte om myremalmsudvinding i gamle dage, dvs. primært i middelalderen. Vi så gamle såkaldte hillforts som oprindeligt var høje med beboelse på aht. de sumpede lavområder, men som senere tjente som en slags forsvarsanlæg. Et særligt imponerende område af denne art var Kernave, der også i tidlig middelalder var Dukens hovedsæde – en form for hovedstad. Naturligvis var vi også en dag i Vilnius med en spændende lokal guide på, der fortalte om byens historie. Vi så natur-

*Udsigten over Kernave, den første hovedstad i Litauen indtil 1390.
Foto: Birthe Højmark*

**Beretning af
Leif Tvilum**

ligvis også nationalmuseets eksemplariske forhistoriske samling, virkelig et besøg værd, og desuden så vi borgtårnet fra Vilnius' første borg. Det kom vi desværre ikke op i, da vejrguden Pekunas – som ellers var med os – havde udset netop dette tidspunkt til at lade regnen piske ned og vist nok sende et enkelt lyn eller to.

Folkesang og korshøj

En anden dag besøgte vi det imponerende frilandsmuseum Rumsiskes med huse fra alle egne af Litauen, og blev dér om aftenen underholdt af de litauiske Trapp Family Singers, dvs. far, mor og to af deres fem børn, som alle sang og spillede mange forskellige instrumenter – også lokale. Dette var en aften med masser af musik, folkedans og hygge. I Kaunas viste vor arkæolog ven Mindaugas Bertasius os de gamle bygninger og redegjorde spændende og engageret for de historier, arkitekturen kunne fortælle os. Næstsidste dag var vi på korshøjen i det nordlige Litauen, som er en imponeres høj med tusinder og atter tusinder af kors, der må siges at være en slags ikon for litauerne stærke katolske tro, en væsentlig faktor i frigørelsesprocessen omkring 1990. Opholdet i Litauen sluttede med en tur til Curonian Spit, som er en ca. 100 kilometer lang tange ned mod det russiske område Kaliningrad. Halvdelen af denne tange er litauisk, den anden halvdel russisk.

Fortællelyst

Undervejs på hele turen fortalte især Kaj Henningsen på en interessant og engagerende måde om Litauens historie og om hvad vi så. Men mange andre bidrog også med forskellige større eller mindre indslag, og gjorde dermed turen endnu mere spændende og indholdsrig – ja, og så så vi et væld af storke, i reder, på marker, næsten flyvende imod bussen... Der var bare mange!

Nævnes skal jo også lige, at Per Nielsen og Kaj Henningsen hver aften havde dyst på

lettiske og litauiske eventyr og myter i hotellets køkken. Det er vistnok usikkert, hvem der vandt.

Omtrent overalt på turen var det vores litauiske venner, dvs. volontørerne og arkæologen Mindaugas, der havde arrangeret, fortalte om, deltog og delte oplevelser med os. Selv præsten i landsbyen Visakio Ruda var ivrig efter at være med og fortælle om byen og kirkens historie og arbejde i lokalsamfundet.

Alle deltagerne var glade for, ja endda næ-

*Mindaugas fortæller ved Kaunas gamle borg
Foto: Birthe Højmark*

*Stående taffel på Curonian Spit. Litauisk pålæg!
Foto: Birthe Højmark*

sten overraskede, over venligheden og imødekommenheden fra lokalbefolkningen, lige gyldig hvor, vi kom frem.

Stik øst

Der blev sunget meget fra højskolesangbogen på hele turen, og Lucy var ivrig igangsætter, og vi kan vist dårligt sige andet, end at stemningen var rigtig god på hele turen. Alle var lidt trætte, men tilfredse, da vi var tilbage på dansk jord, og flere gav udtryk for at de havde fået en rigtig god oplevelse, ja nogle sagde endda fantastisk! Dette kan vi også takke Svend og Alice Amund for, der med deres gode humør og altid rolige væsen bidrog til meget hyggelige timer i bussen – som der var mange af på de lange strækninger – og så er det der med kaffe og te efter behag og altid kølige øl og vand nu heller ikke til at kimse af.

Tja og hvorfor så overskriften Over til Litauen jo, grunden er, at vi ofte kommer til at sige ned til Litauen, men det er faktisk stik øst.

Og så fremtiden

Ved Curonian Spit kom to tidligere udvekslingsstuderende fra Kaliningrad, Rusland,

som Leif kendte om bord i bussen og kørte med ud på tangen. Vi blev hurtigt enige om, at turen næste år skal gå til Kaliningrad – og der er allerede mange, som vil med – så turudvalget vil ved hjælp af russiske venner undersøge mulighederne for et lige så kvalificeret dyk ned i dette p.t. russiske områdes forhistorie. Bliver det til noget, vil det igen blive uge 32. Så sæt et forsigtigt kryds i din kalender og hold øje med næste nummer af Skjald.

Forhåndstilmeldinger kan sendes til Leif Tvillum på leif.tvillum@gmail.com. Men turen er endnu med forbehold.

Litauere til Danmark

Vær med til arrangementerne, når Harja i september får besøg af vennerne fra Litauen

Leif Tvilum

Som man har kunnet læse andetsteds har HARJA igennem det sidste år haft et samarbejde med Kaunas Technical College og Kaunas bymuseum igennem det sidste år. En gruppe på seks frivillige amatørarkæologer og fire detektorfolk fra Harja har været derovre i maj på et spændende arbejds- og studieophold.

Nu er det så tiden til genbesøg, hvilket betyder, at seks frivillige fra Litauen kommer herover i tre uger i september måned. Også arkæologen Mindaugas Bertasius deltager i nogle dage i slutningen af perioden.

Formålet er, at vore ”kolleger” skal arbejde med amatørarkæologi i samarbejde med museer og dermed få et indblik i, hvordan dette arbejde foregår i Danmark. Om muligt skulle de gerne have nogle gode ideer med hjem til deres arbejde i Litauen, ligesom vi har fået det fra deres land.

Her skal kort nævnes noget af det, som de skal prøve hos os.

Sammen med danske amatørarkæologer skal de have et indblik i dansk historisk og forhistorisk tid, så det bliver et lille lynkursus.

Dernæst skal de arbejde med arkæologisk kortlægning, hvor vi sammen skal ud i feltet og derefter skal prøve at bestemme fundene.

Nogle af dem skal arbejde med syning på ”Ladbytapetet” sammen med de danske fri-

villige, mens andre hjælper til med at gøre fund i stand på museet.

Tanken er også, at de skal være med på en rigtig udgravning sammen med Odense Bys museer. Hvor vides ikke med sikkerhed endnu, da det afhænger af de præcise muligheder i perioden.

Endelig skal de deltage i nogle af vore klubtæner – selvom meget er på dansk – for at få et indblik i, hvordan en forening af HARJAS type fungerer.

Zemyna projektet er et EU støttet projekt under Grundvig Senior Volunteer fonden, og det er et fagligt projekt for frivillige, men i ligeså høj grad et projekt, der skal bringe folk sammen over grænser, og derfor vil der også indgå sightseeing, hyggeaftener hos private mm.

Hvis du skulle have lyst til at være med i nogle af arrangementerne, er du meget velkommen til at henvende dig til HARJA, Leif Tvilum på leif.tvilum@gmail.com eller tlf. 61786376, så du kan få mere at vide og evt. tilmelde dig.

Fine Fund & fynske findere

Treffliget fibel fra vikingetiden, ca år 800, i borgerstil, fundet på Vestfyn af Kaj Tvedsskov.

Lidt omkring registrering af detektorfund og andre rekognosceringsfund

Glenn Abramsson

Jeg startede med at gå med detektor i 2003, og der gik ikke lang tid, før jeg havde samlet mig en anelig samling af knapper, småmønter, smeltede metalklumper og endnu flere knapper. Det gik hurtigt op for mig, at hvis jeg skulle holde styr på alle disse meget interessante fund (det synes jeg i det mindste på det tidspunkt), var jeg nødt til at etablere et system, hvorved jeg kunne katalogisere disse og gøre det mere overskueligt, hvor de enkelte fund var placeret i forhold til hinanden.

Pga. den store mængde fund jeg fortsat registrerer, heriblandt alle mønter, knapper (dog ikke længere så intensivt som tidligere pga. den enorme mængde af knapper, der er på de Ærøske marker), bæltespænder, potteskår osv., har jeg længe søgt en mulighed for at kunne registrere disse fund og på en enkel måde skaffe mig et visuelt overblik over fundene.

I det følgende vil jeg beskrive, hvorledes jeg registrerer mine fund i marken, og hvorledes jeg efterfølgende overfører informationerne til diverse computerprogrammer for derved at skabe et overblik over fundene.

Registrering af fund i marken

Ved registrering af fund i marken gør jeg følgende:

- 1 skriver GPS koordinater på papir/pose til fund
- 2 trykker "Mark" på GPS (Garmin). Her-

ved registreres fundplaceringen i GPS'ens hukommelse via et tildelt nummer. Dette nummer skrives også på papiret/posen.

- 3 skriver klokkeslæt på papiret/posen. I kombination med det spor som visse GPS'er løbende kan registrere, kan dette benyttes til at bestemme positionen for fundet. Se evt. artiklen "Brødkrummespor" i Fynboer og Arkæologi 2012 nr. 1 eller på Harjas hjemmeside, www.harja.dk/

Som det fremgår af ovenstående, har jeg hermed tre forskellige muligheder for at finde positionen af fundet. Disse forskellige registreringsmetoder gør, at jeg til enhver tid kan sammenligne GPS koordinaterne fra de tre forskellige registreringer og derved verificere, at koordinaterne er korrekte. Skulle jeg have nedskrevet de forkerte koordinater, har jeg stadigvæk to alternative registreringer, der kan verificere dette.

Registrering af fund i database

For at kunne skabe sig et overblik over fundene er det vigtigt at få disse registreret i en database. Dette er jo også hvad museerne gør, når de får indleveret fund. I dette tilfælde er det registreringen af fund som privatperson, der er interessant. Der er forskellige muligheder for at gøre dette. Museerne benytter typisk programmer så som MapInfo. Jeg har dog valgt at benytte

Knapper, bøjede søm og gamle træskobeslag er der ingen grund til at registrere. Men rigtige arkæologiske fund er det et must at få registreret, så de kan give os så meget ny viden om fortiden som muligt.

En af Harjas dygtigste og flittigste detektorarkæologer fortæller her, hvordan han registrerer sine fund

Microsoft Excel programmet til at registrere mine fund i.

En fordel ved som privatperson at benytte et regnearksprogram er, at det gør det nemt for museumsfolkene at kopiere de indleverede funddata fra regneark til f.eks. Map-Info. Dette sparer dem for en masse indtastningsarbejde, hvor tastefejl jo også kan være med til at placere fundene forkert. Hvis man aftaler med det lokale museum, hvordan de gerne vil have funddataene listet i regnearksform, er det nemt at kopiere disse informationer fra databaseprogrammet og sende dem til museet.

I Excel har jeg programmeret en form for database, hvor jeg kan indtaste de forskellige informationer omkring det enkelte fund. Dette omfatter bl.a.:

- / Fundnummer (her benytter jeg mit eget nummersystem)
- / Fundbilleder (maksimum 3 per fund)
- / Koordinater i WGS84-datum i enten i længde- og breddegrader eller via UTM formatet.
- / Fund dato og klokkeslæt
- / Ejerlav og matrikelnummer
- / Ejer af matrikel og evt. forpagter
- / Fundtype: mønt, knap, sko- eller rembælte, blyplombe, smeltet metalklump, slaggeklump, stenredskab, potteskår eller andet
- / Materialetype: kobber, kobberholdigt

- metal/bronze, bly, sølv, tin, støbejern, guld, jern, flint, granit, lertøj eller andet
- / Beskrivelse af fund/yderligere informationer. Dette kunne f.eks. indeholde fundomstændigheder så som, markens beskaffenhed, den benyttede metaldektortype osv.

Billeder i databasen

Som det fremgår af listen over informationer, der kan indtastes i databasen, er der billeder af fundet. Jeg tager billede(r) af hvert fund. For hvert fund indtaster jeg så det eller de billednumre der er taget af dette fund. Dette gør bl.a., at jeg kan bladere gennem fundene i databasen og se billederne af fundet. Derudover kan jeg ved at klikke på billedet få et billede i fuld størrelse frem af

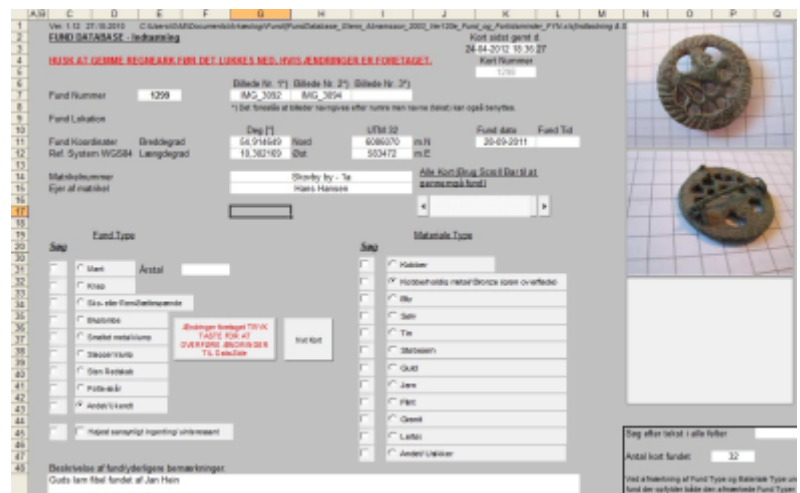

Fig. 1. Indtastningsside fra Excel funddatabase.

fundet på skærmen, såfremt et nærmere studie af fundet er nødvendigt. Billederne danner også grundlag for de indleveringsrapporter/fundrapporter, jeg sender til museet sammen med indleveringen af fund. Rapporten starter med en angivelse af hvert indleveret fund, dets koordinater samt et billede af fundet. Dette betyder, at man ved evt. forbytning af fundene i de forkerte poser, altid kan gå tilbage til billedlisten for at se, hvilket fund, der hører til hvilken pose/fund nr. Nedenstående figur er et udsnit af en sådan rapport. Ud over at kunne se fundbillederne i databasen, kan disse billeder også inkluderes i en Google Earth fil af fundene. Mere om dette senere.

Fig. 2. Eksempel på fundbilleder i starten af en fundrapport.

Husk de fundtomme områder

Databasen indeholder også et område, hvor der kan indtastes angivelser af afsøgte områder. Det vil sige, at man kan angive hjørnekoordinater, der angiver det afsøgte område. Der kan indtastes forklarende tekst til området, ligesom det kan angives, hvor intensivt det angivne område er afsøgt (dækningsgrad). Disse informationer kan ligeledes eksporteres til den ovenfor nævnte Google Earth fil. Her er det vigtigt at pointere, at det er lige så vigtigt at angive afsøgningsområder, der ikke resulterede i fund, som det er at angive områder, der resulterede i fund.

I databaseprogrammet er det også muligt at importere funddata fra Kulturarvsstyrelsens hjemmeside "Fund og Fortidsminder". Disse informationer kan herefter inkluderes i Google Earth-filen, når denne dannes. Dette kan så benyttes til at illustrere sammenhængen mellem

tidligere tiders fund, indrapporteret af andre, og så de fund gjort af brugeren af databasen.

Google Earth

Som allerede nævnt er en af de helt afgørende grunde til, at jeg indtaster fundene i en database, at det gør det muligt, at eksportere disse informationer til en Google Earth-fil som kan åbnes i nævnte program.

Google Earth skaber et visuelt overblik over fundene. Det er f.eks. muligt at analysere fundenes indbyrdes placering og ud fra det drage diverse konklusioner. Jeg har f.eks. kunnet se en sammenhæng mellem fund gjort på samme mark med års mellemrum. Dette ville ikke være muligt, uden at fundene samles i en database. Det kan f.eks. også være spredningen af smeltede metalklumper, der kan benyttes til at opstille en hypotese om, hvor evt. metalbearbejdning er foretaget. Mulighederne er mange.

Excel database programmet er indrettet således, at man kan eksportere funddata for alle fund eller for udvalgte fund. Dette gør det f.eks. nemt at danne en fil, der kun indeholder specifikke fund, som så kan afleveres til museet sammen med de indleverede fund.

Udsnit af fund fra Google Earth filen kan

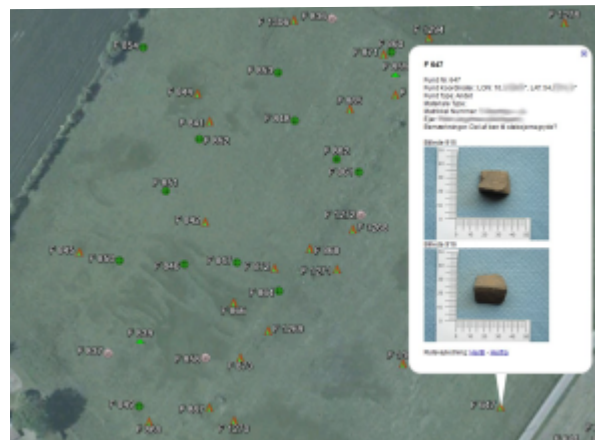

Fig. 3. Eksempel på fundspredning på afsøgt mark som vist i Google Earth.

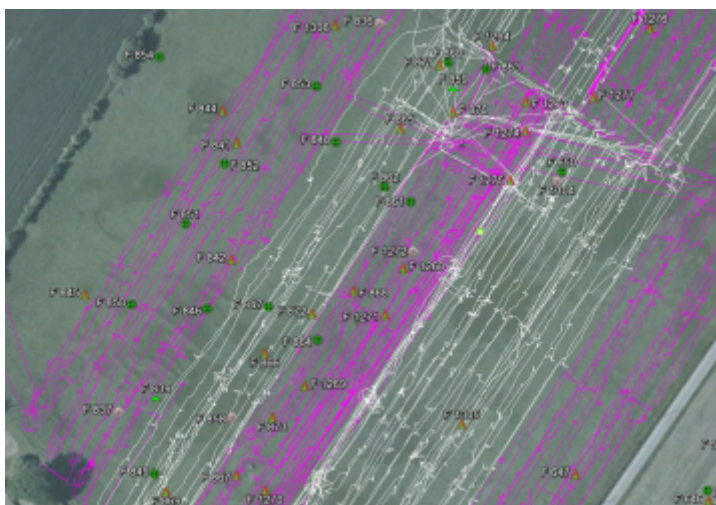

Fig. 4. Fund og afsøgningsspor.

også med fordel benyttes i fundrapporter, når fundenes indbyrdes placering skal formidles.

Når en Google Earth-fil af fundene sendes til museet, er det nærliggende at inkludere evt. optagede GPS spor fra afsøgningen af området, der har frembragt fundene. Dette er en vigtig ekstrainformation, som kan være af betydning for museumfolkenes tolkning af fund, fundintensitet og fundområdet som helhed.

Nedenstående figur viser et eksempel på, hvordan fund kan repræsenteres i Google Earth.

Sammenkobles ovenstående fundspredningskort med afsøgningssporene, som er omtalt tidligere, fås et over-

blik over fundintensiteten, over det afsøgte område. Såfremt man er interesseret i at benytte Excel databaseprogrammet, der er omtalt i denne artikel, kan man henvende sig til mig. Så sender jeg en kopi af programmet. For at kunne benytte Excel databaseprogrammet kræves det, at man har Microsoft Excel installeret på sin computer.

Det skal nævnes at der ikke er skrevet en bruger manual til programmet. Programmet er dog forholdsvis selvforklarende. Skulle der være spørgsmål til programmet, eller ønsker om tilføjelse af andre funktioner til programmet, så er man velkommen til at kontakte mig.

Glenn kan kontaktes pr e-mail på: glennabramsson@hotmail.com.

Den nøjagtige webadresse til Glenns artikel om "Brødkrummespor" er: www.harja.dk/articles.php?article_id=35

Kontingent til SDA

Jeg er blevet ringet op af kassereren, Jens V. Bruun, fra SDA, Sammenslutningen af Danske Amatørarkæologer, der kunne fortælle, at flere af Harja's medlemmer ikke har betalt kontingent for 2012 endnu.

Beløbet, 200 kr. for enkeltmedlemmer, der er medlem af en medlemsforening (her Harja), kan indsættes på deres konto: regnr. 1551 kontonr. 8772010 enten ved netbank eller giroindbetaling. Husk at oplyse, at du er medlem af Harja.

Jens V. Bruun har ikke mailadresser på ret mange af vores medlemmer, som er medlemmer i øjeblikket, hvorfor han udbeder sig disse til evt. senere rykkere. Du kan sende besked til hans mailadresse: mail@jensvbruun.net.

SDA har forskellige aktiviteter og udgiver bladet Fund og fortid fire gange om året. Se mere på deres hjemmeside www.sda.dk.

Helge

Fra sten- til jernalder ved Tuekjærsholm i Bellinge

Michael Borre Lundø, Odense Bys Museer

En del harja-medlemmer deltog som frivillige hjælpere, da Odense Bys Museer for snart to år siden foretog en større udgravning i Bellinge. Udgravningslederen giver os her historien om, hvad der kom ud af det store arbejde

I foråret 2011 afsluttede Odense Bys Museer en større udgravning i den nordlige udkant af Bellinge. Undersøgelsen viste, at der på arealet fandtes aktivitetsspor efter oldtidens mennesker fra såvel sten- som bronze- og jernalder. Den brede vifte af fund gav arkæologerne en unik mulighed for at følge bebyggelsens og samfundets udvikling igennem forskellige perioder af Fyns forhistorie. De arkæologiske undersøgelser fordelte sig på 16 felter, der var jævnt fordelt over hele området.

Landskabet og naturen

Landskabet omkring Bellinge er relativt kuperet med markante terrasseskrænter og naturlige lavninger og dødishuller. Netop på disse flade plateauer har oldtidens mennesker valgt at bosætte sig, og der ses derfor ikke noget større, sammenhængende bopladsområde, men i stedet mindre ”øer” af bebyg-

gelse. Placeringen og udformningen af bebyggelsen har været stærkt styret af naturen. Mod syd afgrænses området af Odense Å og mod øst af Lettebækken. Disse å-løb og områderne omkring dem, har udgjort en vigtig ressource i form af engarealer til beboernes husdyr i forhistorien.

Bellinges begyndelse

– og når der går Harja i den

De første mennesker bosatte sig på området cirka 3.400 år f.Kr. og efter fynske forhold er sporene betragtelige. Længst mod nord er der

Fig. 2. Ornamenteret keramik fra det fundrige kulturlag fra den yngre bondestenalder. Foto: Odense Bys Museer.

fundet rester af hustomter fra bondestenalderen. Her boede en familie, der dyrkede små marker, mens deres husdyr græssede på engarealerne omkring Lettebækken. Der blev fundet flere fragmenter af slebne økser og en mejsel samt en større mængde meget fint dekorede skår fra forskellige lerkar, som familien brugte i deres dagligdag. Enkelte pilespidser vidner om, at stenalderfolkene ikke blot dyrkede jorden og holdt husdyr, de gik også på jagt i områdets skove. Spor efter stenalderbondens huse ses kun sjældent på Fyn, og sammenholdt med det store keramik- og flintinventar er fundet særdeles vigtigt. Et meget fundrigt kulturlag fra bondestenalderen kom som lidt af en overraskelse og blev først erkendt efter en ordentlig regnbyge. Regnen vaskede bogstavelig talt flere lerkarskår frem fra den opgravede jord. En tilsyneladende kedelig lavning viste sig at indeholde

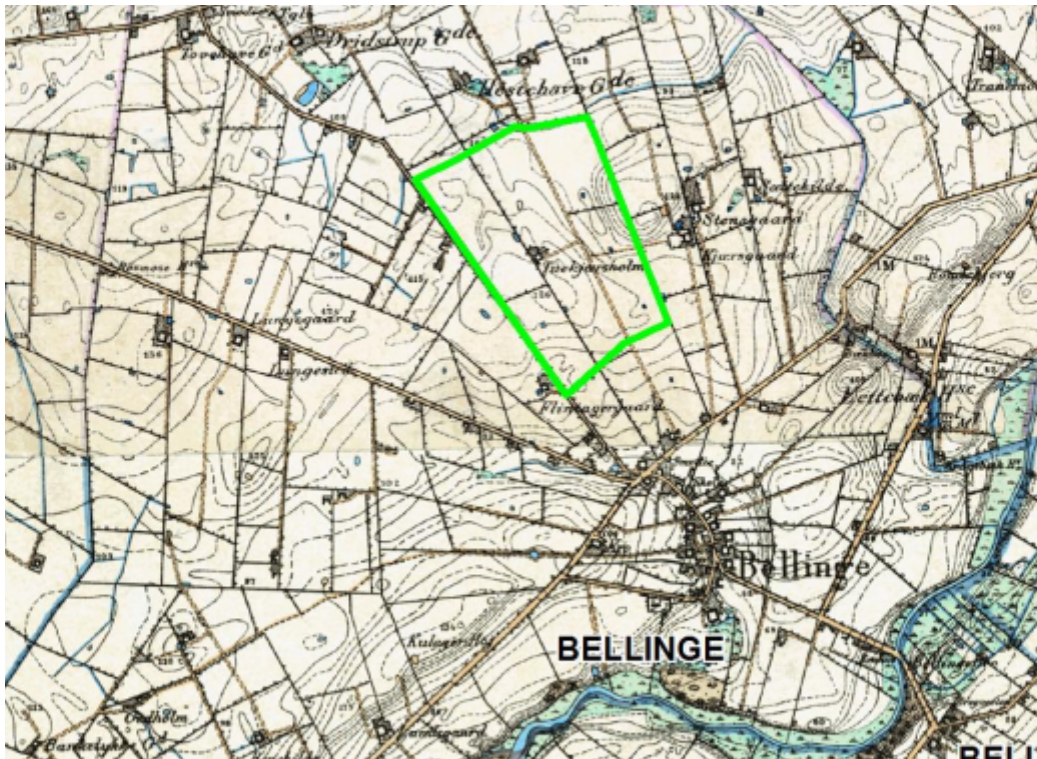

Fig. 1. Undersøgelingsområdet vist på et højkantskort fra midten af 1800-tallet. Kortet giver et mere retvisende indtryk af vådbunds- og engarealer. Figur: Michael Borre Lundø.

en stor mængde keramik og flint, og det var kun ved en brav indsats fra arkæologisk forening Harja, at lavningen med kulturlaget blev undersøgt og soldet til fulde. Den mægen flint og den store mængde lerkarskår er endnu blot ved at blive

Fig. 3. Arkæologisk forening Harja ydede en stor indsats ved soldningen af det fundrige kulturlag.

beskrevet, men de gode bevaringsforhold og den fine dekoration på skårene, gør det let at indplacere disse i den mellemste del af tragt-bægerkulturen, nærmere bestemt perioden 3500-3100 f.Kr. Aktiviteterne i Bellinge er altså delvist samtidig med den store samlingsplads

fra bondestenalderen ved Sarup på Sydvestfyn, og flere dekorationselementer går da også igen de to pladser imellem.

Bronzealderens offerplads eller måske et udekøkken

I alle dele af vores forhistorie, har menneskene tilberedt deres mad enten over åben ild eller i såkaldte kogegruber. Kogegruben har fungeret som en jordovn, og er et af de spor efter fortidens mennesker, som arkæologen oftest støder på. På det undersøgte areal forekommer kogegruberne spredt i alle udgravningsfelter. I det nordvestlige hjørne af arealet ses et enkelt område, hvor gruberne klynger sig sammen til et såkaldt kogegrubefelt (fig. 5). Disse felter er almindelige i yngre bronzealder (1100-500 f.Kr) og koncentrerer sig omkring et par naturlige lavninger, der formodentlig har stået under vand i forhistorien. Sådanne fugtige lavninger,

mosehuller, søer og åer har været omgærdet af en utrolig mystik, og de har jævnligt indgået i blandt andet bronzealderens religionsudøvelse. Om kogegrubefeltet hér har været brugt i forbindelse med oldtidens kultiske handlinger, eller om der blot er tale om et udekøkken, er usikkert.

Der fremkom ingen sikre hustomter fra bronzealderen, men i det mindste vidner fundet af flere lerkarskår og flintknive om menneskenes tilstedeværelse i Bellinge på dette tidspunkt.

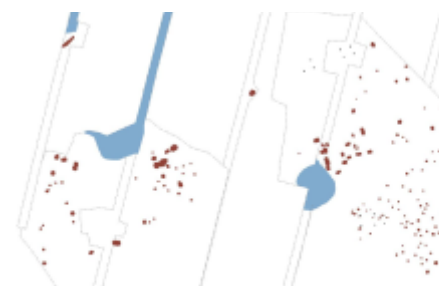

Fig. 4. Kogegrubefeltet orienterede sig mod et par naturlige lavninger, der antagelig har stået under vand i forhistorien. Figur: Michael Borre Lundø

Flintkniven har udgjort et universalsværktøj for bronzealderfolket. Ved at undersøge de mikroskopiske slidspor, der fremkommer ved brug af kniven, kan man se, hvad de har været brugt til. Fra undersøgelser af flintknive fra Sønder Nærå ved vi, at knivene har været brugt til kornhøst samt arbejde i både skind, knogle og træ.

At rejse er at leve – om en mulig indvandring i den tidlige jernalder

Når vi i dag farer over bæltet fra Fyn til Jylland og tilbage igen, kan dette gøres på et øjeblik. I den tidlige jernalder har Lillebælt derimod udgjort en større forhindring, og man må have haft et specifikt formål med en sådan rejse. Handelsmænd rejste ud og kom hjem igen. Andre derimod, rejste ud og slog sig ned.

Fig. 5: Flækkeknive fra yngre bronzealder. Knivene har blandt andet fungeret som kornsegl. Foto: Odense Bys Museer.

Ved udgravningen af en mindre gruppe hustomter fra den tidlige jernalder, kom arkæologerne på sporet af en sådan rejse. Hustomterne har en vægkonstruktion, der udgøres af en kraftig væggroft omkring den ene halvdel af hustomten. Denne vægtype kendes næsten udelukkende fra det midt- og sydjyske, men nu altså også på Fyn. Denne hustype dateres oftest til perioden førromersk jernalder eller tiden fra 500 f. Kr. til 0 f. Kr. Umiddelbart adskiller hustomterne sig ikke funktionsmæssigt. Det var således muligt at påvise den så karak-

teristiske opdeling af hustomten; I den ene ende af huset var stalden til familiens dyr, mens den anden ende dannede rammen om familiens liv og hverdag. Spørgsmålet rejser sig, om det vi ser hér er en eller flere jyske familier, der har taget rejsen over bæltet for at slå sig ned på Midtfyn - og hvad var i så fald deres ærinde? Kom de for at handle, eller skulle datteren giftes væk for at skabe en alliance mellem familier på Fyn og i Jylland? Kan der være tale om fredløse, der søgte en ny start, eller er det slet og ret fynske familier, der har været i Jylland, og er blevet inspireret af byggeskikken der? Sådanne spørgsmål kan de mørke stolpehuller i jorden ikke give os svar på. Her er det kun fantasien, der sætter grænser.

Det forhistoriske parcelhus – en jernaldergård fra 200-600 e.Kr.

I løbet af jernalderen ændres gårdens udseende langsomt, og der dukker nye bygningstyper op, der har været brugt som små værkstedshytter, ladebygninger og lignende. Den primære beboelse – hovedhuset – ændres ikke radikalt. Husets vestlige del er stadig forbeholdt familien, og i den østlige del har bondens husdyr været på stald. Én mærkbar forskel er,

Fig. 6. Det førromerske hus som det tog sig ud umiddelbart efter afgrøningen med gravemaskinen.

at huset bliver større, og vi begynder at kunne observere, at huset inddeles i flere rum.

Jernalderens bønder lagde flere områder under plov, og et større husdyrhold betød en mere intensiv

Fig. 7. Den førromerske landsby kan have bestået af op mod seks samtidige gårde. Figur: Michael Borre Lundø.

udnyttelse af engarealerne. Derfor uden uden betød de større husdyrhold, at familien var nødt til indsamle mere foder, så dyrene kunne klare sig vinteren over. De nye bygninger er måske netop udtryk for, at landbruget intensiveres og effektiviseres.

Fig. 8. De mange stolpehuller udgør til sammen den samme gård i mindst tre faser. Figur: Michael Borre Lundø.

Denne effektivisering i landbruget giver sig ikke blot til udtryk i hustomterne, men også i et lidt mindre anset område af forhistorien, nemlig affaldshåndteringen. I de forudgående perioder af forhistorien er affaldet som oftest blevet kastet i bopladsens gruber. En grube er den arkæologiske betegnelse for et hul i jorden, og grubernes funktion kan være mange. En meget almindelig type er en såkaldt lertagningsgrube,

hvor man har gravet efter ler. Efter grubens brug er ophørt, har det været naturligt at bruge hullerne til bortskaffelse af gårdens affald. Det er derfor, at disse tit omtales som affaldsgruber. Trods den lidet flatterende beskrivelse, udgør affaldsgruberne en vigtig kilde til arkæologernes studie af blandt andet jernalderens keramik.

Ved overgangen til yngre romersk jernalder synes denne praksis helt at forsvinde, og gruberne indeholder nu stort set ingen oldsager. Bopladsens affald må altså være bortskaffet andetsteds. Det er meget nærliggende at se dette som et indi-

Fig. 9. Undtagelsesvis findes fine genstande i gruberne. Jerndolken var bevidst nedlagt i en grube, og den skal nok tillægges en form for religiøs betydning eller overtro. Figur: Odense Bys Museer.

rette bevis på, at man er begyndt at indsamle sit affald på en mødding, for sidenhen at køre den ud på marken som et led i jordforbedring. Dette behov er formentlig afledt af den større stedfasthed, som ligeledes kan spores i Bellinge. Det bliver mere almindeligt, at man bygger sit nye hus på det samme sted, som det gamle stod – måske fordi det netop var denne bid jord familien havde råderet over. Ofte er de bygninger, der sammen udgør gården, omkranset af et hegn, så man nu for alvor kan fornemme en begyndende brugsret over jorden – noget der udvikles videre op i historisk tid og ender i den nutidige parcel-

husbebyggelse, vi kender i dag.

Fra fortidsminde til formidling

Hustomterne fra Bellinge var af så unik en karakter, at folkene i jernalderlandsbyen i Næsby har valgt at genopføre den førromerske hustomt ud fra museets resultater. Det-

Fig. 10. Rekonstruktion af en gård bestående af et langhus og et omkransende, tagdækket hegn. Figur: Odense Bys Museer.

te tilfører endnu en dimension til museets og Jernalderlandsbyens formidling af Fyns forhistorie. Allerede nu tager rekonstruktionen form, og med tiden kan man besøge Jernalderlandsbyen og både se og opleve, hvordan huset fra Bellinge kan have set ud for knap 2000 år siden.

Endnu mangler resultaterne på de naturvidenskabelige undersøgelser, men det er håbet, at de vil kunne kaste lys over endnu flere spørgsmål: Hvor gamle er hustomterne nøjagtigt, og har de alle ligget her samtidig? Er der tale om et mindre landsbysamfund bestående af seks samtidige familier, eller er det i stedet er den samme familie, vi kan følge over generationer, hvor hver generation har opført et nyt hus et

Fig. 11. Rekonstruktionsmodel af jernalderhuset fra Bellinge i 1:10. Foto: Jernalderlandsbyen.

stykke fra det gamle? Hvilke afgrøder dyrkede man og hvordan passer dette ind i det allerede kendte billede af landbruget? De indledende resultater fra de naturvidenskabelige undersøgelser virker ganske lovende. Allerede nu tegner sig et billede af en tærskelplads på nordsiden af det førromerske hus med væggroft, og fundet af en større mængde forkulde ærter tyder muligvis på en regulær dyrkning allerede fra 500 e. Kr., hvilket vil være usædvanligt. Der ligger således stadig et større arbejde og spændende resultater forude inden den endelige fremlæggelse og formidling af lokaliteten ved Tuekjærsholm.

Fig. 12. Tagkonstruktionen til Bellingehuset kan allerede ses i Jernalderlandsbyen. Foto: Odense Bys Museer.

Den ældre jernalder på Fyn – en spændende fortælling

En ny bog fra Odense Bys Museer fortæller det sidste nye om den ældre jernalder på Fyn. En af forfatterne fortæller her om bogen

Mikael Holdgaard Nielsen, Odense Bys Museer

I slutningen af 2011 lagde arkæologer på Odense Bys Museer sidste hånd på en anmelderrost bog om den ældre jernalder på Fyn med titlen *Fyn i fortiden – det levede liv fra 500 f.Kr. til 150 e.Kr.* Bogen er den første af en serie på i alt fire omhandlende den fynske forhistorie. Der er i denne bog tale om en populærvidenskabelig fremstilling af jernaldermenneskets virke for omkring totusinde år siden, væsentligst baseret på resultater fra arkæologiske udgravninger samt fund fra marker og i moser.

Bogen henvender sig til alle med interesse i den ældre jernalder og den fynske forhistorie. Talrige flotte illustrationer med en udførlig figurtekst gør læseren i stand til at få

Fig. 2. Rekonstruktion af gård fra ældre jernalder. Foto: Mikael Holdgaard Nielsen; Jernalderlandsbyen.

en god indsigt i de forskellige emner ad denne vej, hvorimod fuld-blodslæseren kan begrave sig i mere udførlige emnebeskrivelser i hovedteksten.

Der følger nu en lille aperitif om bogens hovedemner. Ordene vil forhåbentlig pirre nysgerrigheden og give læseren lyst til at gå på opdagelse i en verden for omkring totusinde år siden, da fynske bønder sled i marken og pyntesyge rige slægter importerede bronzer sydfra.

Hvorfor graver I her?

Mange af de oftest stillede spørgsmål til arkæologerne tages op og uddybes. Der fortælles blandt andet om baggrunden for de arkæologiske undersøgelser og om arbejdet i felten. Endvidere forklares det, hvordan arkæologerne omsætter stolpehuller, gruber og genstandsfund til viden om datidens mennesker og samfund.

Bondens bosted og erhverv

Stod man på jernalderbondens gårdsplads, kunne man følge tram-

pestier til udhuset med forråd og til stakladen med hø hævet i vejret på en platform. Bag det store hovedhus, langhuset, hvor familien boede med husdyr på stald, lå måske en lille møddingsplads, klar til at blive kørt ud på marken.

Fra familiens hus udgik – som i dag – verden. Forfatterne tager således læseren med på en rejse, som starter med beboelseshusets opbygning. Man tages ligeledes med på en gåtur inde i huset og ser, hvordan det har været indrettet, og hvordan det har været at bo i.

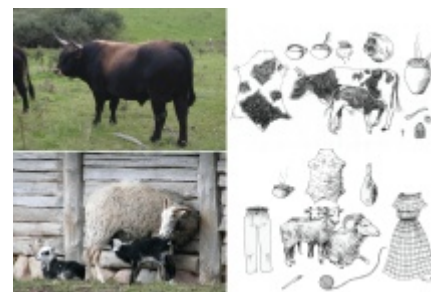

Fig. 3. Koen og fåret udnyttedes til mange forskellige formål. Foto: Karsten Kjaer Michaelsen. Tegninger: Margrethe Kruse Ellegård, Vingsted Historiske Værksted.

Bonden gennede kvæget ud på engen. Får og geder gik på sletten længere væk fra bopladsen, og svi-

nene rodede efter olden ude i skovkanten. I stalden gik drægtige får i en lille fold, og i de ellers tomme båse stod enkelte okser og et par rideheste.

Bønderne har tilpasset dyreholdet efter de ressourcer, der var til rådighed i området, og lokale forskelle har derfor gjort sig gældende i dets sammensætning. Knoglefund viser en klar overvægt af kvæg og herefter en nogenlunde jævn fordeling af svin og får samt få heste. Dette afspejler en varieret vegetation med både lukkede skovområder og større åbne græsningsarealer. Læseren præsenteres også for en brandtomt, som viser et fastfrosset øjebliksbillede af sammensætningen af dyreholdet i en stald fra midten af ældre jernalder. Den stereotype tolkning af, at staldene i husene indeholdt båseskillerum til opstaldede kvæg, og jo større stald desto flere kvæg, må sandsynligvis vige til fordel for et mere dynamisk billede af, hvad en stald husede.

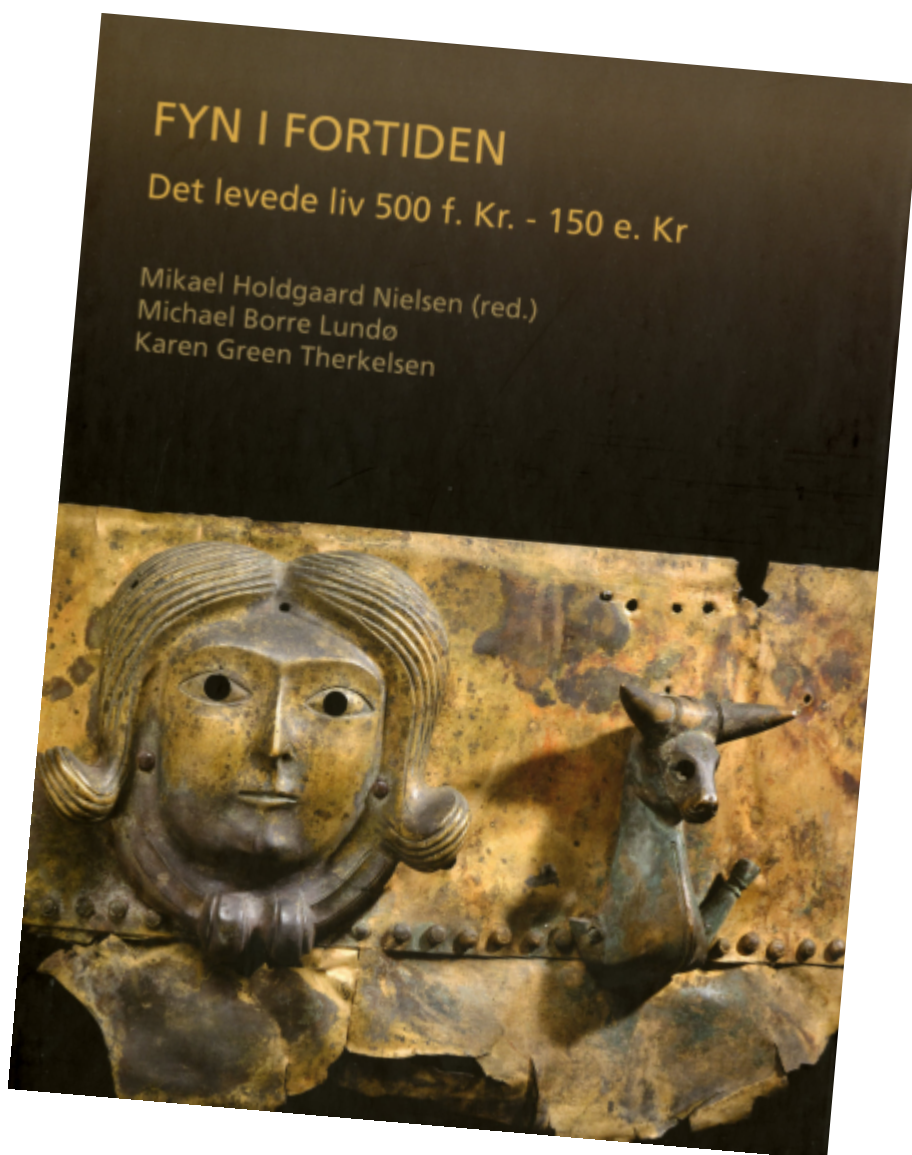
De sandede nordfynske jorde og de mange lavvandede vige ved Odense Fjord har indbudt til en omfattende udnyttelse af havets ressourcer, og omkring en tredjedel af den samlede aktivitet i kystzonen skønnes at have bestået af fiskeri, havjagt og indsamling. De maritime forhold ved kysterne langs Lillebælt har ligefrem skabt det tættest befolkede område på Fyn i denne periode. Agerbrug, husdyrhold, jagt, fiskeri og indsamling har således givet en stor variation af fødeemner, man har kunnet udnytte i jernalderen. Bondekonen kunne uomtvisteligt præstere alt fra byggrød til den helt store festmiddag!

Kvadratiske eller rektangulære marklodder, de såkaldte Celtic Fi-

elds, har skabt en mosaik af større og mindre marksystemer i landskabet nær gårdene. Nye såkaldte lidar-scanninger har afsløret langt flere bevarede jernaldermarker på Fyn end hidtil antaget.

For første gang præsenteres agerbruget på Fyn i denne periode. Det, som springer i øjnene, er det brede udvalg af dyrkede arter. Den hyppige forekomst af ukrudtsarter vidner også om, at disse har været anvendt i husholdningen. Jo større udvalg af arter desto større økonomisk sikkerhed. Således kunne man, selv i dårlige år, afslutte årets høst med et vist udbytte. Ydermere kunne

man ved at veksle mellem afgrøder på den enkelte mark bedre udnytte de forskellige næringsstoffer i jorden og undgå udpining. Fordelen ved en udvidelse af antallet af dyrkede arter kunne også være, at det muliggjorde en udvidelse af det opdyrkede område. Netop udvidelsen af agerbruget synes plausibel, da dette formodes at have skabt en overskudsproduktion. Og den ældre jernalder vidner på forskellige måder om forandringer og vækst i forhold til den forudgående bronzealder. De ledende slægters magt og muligheder for positionering i samfundet har været afhængig af et

sådant overskuds størrelse.

Vi hæver for en stund blikket og kigger nærmere på, hvor og hvordan bønderne boede i landskabet. Oversigtskort over fundene fra perioden viser os, at der tilnærmelsesvis har eksisteret bosættelser på hele Fyn.

Langt størsteparten af bopladserne ligger tilbage trukket fra kysten, og kun et fåtal er egentlige kystbebyggelser. Når der også ses bopladser i og omkring de meget kuperede dødislandskaber, kan det skyldes, at landskabet hér har været rigt på alternative ressourcer, som netop skoven kunne byde på med svinehold og jagt samt indsamling af bær, nødder med videre.

Et andet aspekt af bebyggelsesbilledet udgøres af gravene og offermoserne. Gravfundenes placering er stort set identisk med udbredelsen af bopladser, hvilket understreger en tæt sammenhæng mellem gravplads og boplads. De våde arealer, eng- og moseområderne, hvor landsbyen foretog fællesofringer til guderne, udgjorde naturlige grænser i landskabet og fungerede ofte som territorielle afgrænsninger mellem bebyggelser.

Bosættelsesformen, hvordan man boede i landskabet, varierer en del og var afhængig af forskellige faktorer. I de første århundreder af jernalderen så man spredtliggende bosættelser, som var en fortsættelse af bosættelsesformen fra den forudgående bronzealder. Først omkring midten af den ældre jernalder, og specielt i den yngste del, ses tegn på, at man bliver mere bofast inden for et mindre ressourceområde. Nu optræder også flere samtidige gårde, og man har i stigende grad fundet det nødvendigt at indhegne de enkelte gårde og måske landsbyen. I hele perioden ses dog stadigvæk enkeltgårde og togårdsbebyggelser. Forskellene i bosættelsesformerne kan eksempelvis skyldes topografiske og erhvervs- eller statusmæssige forhold, ligesom religiøse/ideologiske og kulturelle faktorer kan have spillet en rolle. Hertil kommer hensynet til samfærdsel og forsvar.

Døden og troen

I første halvdel af den ældre jernalder blev afdøde familiemedlemmer brændt på ligbål. Flammerne fortærede den dodes krop og separerede kroppen fra sjælen!

Gravgaverne – hvis sådanne var til stede – var typisk personlige ejendele såsom jernknive, dragtnåle, bæltehager og fibler. Gaverne indikerer samtidig, at jernaldermennesket troede på et liv efter døden. Fra ligbålets rester opsamledes de brændte knogler og

Fig. 4. Bonden pløjer sin mark med en krogard trukket af et okseforspand. Tegning: Margrethe Kruse Ellegård, Vingsted Historiske Værksted.

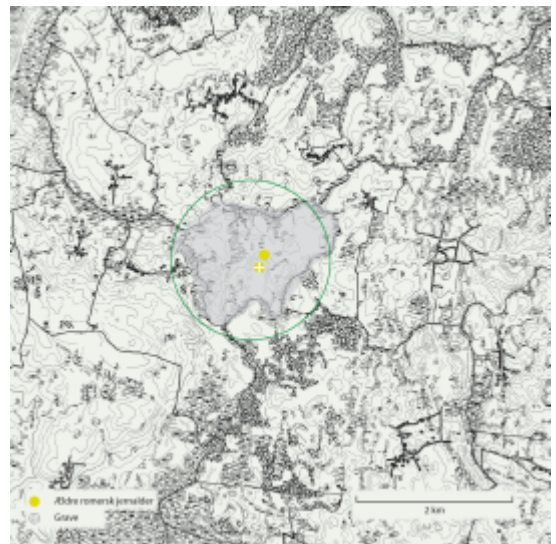

Fig. 5. Bopladsen Lykkebjerg ved Køstrup på Nordvestfyn og dens formodede ressourceområde. Baggrundskort er kulturtypekort. Tegning: Allan Larsen.

gravgaver. I nogle tilfælde lagde man omhyggelige urne, i andre tilfælde blev bålresterne blot skraet i dre hul i jorden. I periodens anden halvdel blev der vis samme gravskik som i den forudgående 500 år. Dog vender jordfæstegravskikken tilbage til Fyn omkring 1000 års fravær.

Gennem hele den ældre jernalder kendes til både gravpladser, som har været benyttet af én eller flere test i flere generationer. Den største kendte gravplads herhjemme er fra Fyn. Den er nærmere beliggende på Sydøstfyn og benævnes Møllegårdsmarken og rummer mindst 2280 grave og har været benyttet i en 500-årig periode.

Jernaldermenneskets forestillingsverden har to planer – det fysiske og det åndelige plan. Disse to planer er sandsynligvis uadskillelige.

På baggrund af fund fra stolpehuller, gruber og moser i moseområderne afdekkes således en bredspektret offerskik i den ældre jernalder på Fyn. Denne skik berører det enkelte menneske gennem private ofringer i huset og gennem større offerritualer, som sandsynligvis har involveret slægtsgrupper i forbindelse med organiserede kultfester.

Vi ser blandt andet nærmere på et husoffer fra en hustomt udgravet ved Højby, som indeholdt intet mindre end 11 bittesmå miniature-lerkar – offerkopper – nedsat på bunden af lige så mange tagstolpehuller, hvilket i øvrigt er fynsk rekord og vistnok det næststørste fund overhovedet.

I mosen ofredes lerkar indeholdende mad og drikke. Den langt hyppigste offerkombination bestod af kar og dyreknogler, hvilket tyder på, at karret har indeholdt dele af det ofrede dyr, eksempelvis dets bløddede eller blod. Vi ser i bogen nærmere på en sådan ofring af ko og kar ved Bukkerup Langmose på Sydvestfyn og forsøger at genskabe hændelsesforløbet. Vi ser endvidere eksempler på en anden udbredt offerskik, nemlig parvise nedlæggelser af bronzehalsringe. Den moseofrede pragtkedel fra Rynkeby, Rynkebykedlen, er derimod et unikum (se figur 1). Fra Krogsbølle ser vi nærmere på et våbenofferfund/krigsbytteofferfund, som vidner om en strid, der blev afgjort med våben i hånd. Moseliget Nørre Åbymanden viser os, at der også har fundet moseofringer af mennesker sted på Fyn. I øvrigt udviser han på flere punkter stor lighed med et nok så berømt moselig fra Silkeborg-egnen, nemlig Tollundmanden.

Hvorfor ofrede man egentlig i husene, på bopladserne og i moseområderne, og til hvem ofrede man? Var Nørre Åbymanden en gemen forbryder, som blot skulle kules ned, eller var han udvalgt til at skulle ofres i mosen? Dette er svære spørgsmål, som forsøges besvaret.

Fig. 7. Moseofrede mænd! Tollundmanden til venstre og Nørre Åby-manden til højre. Foto til venstre: Silkeborg Museum. Foto til højre: Frederik Strandmark. Redigeret af Allan Larsen.

Fig. 6. Urnebrandgrube fra gravplads på lokaliteten Lykkebjerg ved Køstrup på Nordvestfyn. Foto: Asger Halling Lorentzen.

Den ældste jernudvinding og ædelmetaller

Bønderne brød den jernholdige malm i engen, og gennem sindrige udvindingsprocesser omdannedes malmen til jern. Smeden forvandlede herefter smedejern til nytteredskeer.

Fund af de tidligste typer af jernudvindingsovne på Fyn og i Danmark er fra omkring 200 f.Kr. Ovnfund fra to lokaliteter viser sandsynligvis fynske særtyper.

Vi ser blandt andet nærmere på en boplads, hvor der gennem fund af slagge og smedeskæl er dokumenteret en lokal jernudvinding fra engang mellem 400-200 f.Kr.

Fundet er af stor betydning, da det føjer endnu en brik til udbredelsen af den tidlige jernudvinding. Ydermere var det via slaggekoncentrationer muligt at genfinde to formodede smedjebygninger, som sandsynligvis har tilhørt hver sin landsbyfase.

På en boplads ved Skrillinge fandtes es-seslagge, som vidner om importerede jernlupper fra områder så langt væk som det nordlige Frankrig og Sydtyskland. Der er altså beviser for både en tidlig lokal produktion på Fyn, som kan være startet allerede tidligt i ældre jernalder, og for import af halvfabrikata i den senere del af

perioden. Endelig ses et stop af lokal produktion med udgangen af den ældre jernalder til fordel for import af færdigt jern.

Fra sammen sted blev der på en stormandsgård fundet spor efter støbning. Her har vi antageligt at gøre med landsbylederen eller stormanden, der formodes at have haft monopol på og/eller økonomiske ressourcer til fremstilling af smykker og lignende af importeret ædelmetal.

Produktion af genstande af ædelmetal med et større sigte er der fundet spor af ved Kværndrup. I tre af de hidtil ældste grubehuse på Fyn, dateret til periodens slutning, fandtes es-seslagge og fragmenter fra omkring

50 smeltedigler af ler. Flere af diglerne indeholdt rester af guld, sølv og bronze, og der er dermed sandsynligvis tale om en metalværkstedspads. Flere fund fra omegnen omkring Kværndrup, tyder på, at vi har lokaliseret et yderst rigt område, hvor værkstedspadsen kan være ledet af en stormand med henblik på produktion og kontrol over distribution af genstande af ædelmetal.

Samfundet

Samfundet i den ældre jernalder har uden tvivl været hierarkisk opbygget. Hvor mange samfundslag der har eksisteret, ved vi ikke, men flere niveauer kan dog udskilles på baggrund af genstandsmaterialet. Herom vidner blandt andet gravgaverne, hvor rige slægter eksempelvis er medgivet importerede bronzekar kontra grave helt eller delvist uden fund, som formodes at stamme fra gravlæggelser af den lavt, eller lavere rangerende bondefamilie. Ligeledes vidner storgårde på bopladserne – markant større end de omkringliggende samtidige gårde – måske om et samfundslag bestående af landsbyledere eller stormænd, som ikke kan udelukkes at være rangerende et niveau under de ledende slægter. Inddrager man hertil de rige slægters manifestationer af rige offergaver i moserne samt opkomsten af værkstedspads med produktions- og handelsmonopol på fremstilling og distribution af fine genstande i ædelmetal, ser vi en fleg af jernaldersamfundets hierarkiske opbygning og magtens placering i landskabet.

Man kan tænke sig, at konkurrerende stormænd har planlagt, etableret og organiseret bebyggelserne i de respektive områder, de kontrollerede. For at øge afkastet og skabe et produktionsoverskud at handle med, har man blandt andet satset på en bred vifte af dyrkede kornarter og en stadig udvidelse og tilpasning af dyreholdet. Behovet for et større produktionsoverskud kan også have været årsagen til den sammentrækning af bosteder, der ses i perioden, hvor man ge-

Fig. 8. Genstandsfund i grubehuse fra den yngste del af ældre romersk jernalder ved Kværndrup på den sydlige del af Fyn. Foto: Lars Skaaning.

nerelt går fra spredte enkeltgårdsbosættelser til mere permanente bosættelser med flere samtidige gårde inden for et givent ressourceområde. De ledende slægter kunne eksempelvis bruge dele af overskuddet til at handle sig til prestigegenstande, der både indadtil og udadtil har vist, hvor magtfuld slægten var.

Ser man på fordelingen af værkstederne, er det muligt, at en ledende slægts geografiske magtområde – vi kalder denne for en regionalgruppe – har svaret til herredsstørrelse. Den ledende slægt skulle, ud over at styre udviklingen i sit område, også beskytte dette mod overfald fra fjender. Der kunne relativt hurtigt stables en mindre styrke på benene, som må have bestået af landsbyledere og krigerbønder fra et større eller mindre område. Krigernes våbengrave såvel som krigsbytteofferfundene vidner nemlig om, at ikke alt kunne løses med ord.

Går vi et skridt videre ud i den rumlige organisation, er det muligt, at de mange rige grave på Østfyn i periodens slutning – og mere udtalt i den efterfølgende yngre jernalder – splitter øen op i to regionalgrupper, henholdsvis en østlig og en vestlig gruppe. Uanset om der reelt har været tale om en opdeling af Fyn i to grupper eller ej, kan der ud fra genstandsmaterialet ikke kobles en overordnet ledelse på dette niveau.

Øverst i den rumlige organisation findes regionen i form af den fynske øgruppe. Denne synes at komme til udtryk i ensartethed i gravskik og gravudstyr og udgør således en særskilt region. Der kan dog heller ikke på dette niveau udskilles én overordnet leder.

Bogen er således bygget op på den måde, at der lægges sten på sten til fortællingen, så detaljer og delemner samles til en beskrivelse af samfundet i den ældre jernalder på Fyn.

En ny bog om den efterfølgende periode

Tiden omkring 150 efter Kristi fødsel, hvor denne betretning tager sin afslutning, er en markant brydnings-tid. Der sker nu radikale forandringer i bebyggelsesstrukturen. Husene undergår konstruktionsmæssige forandringer, husene og gårdene bliver større og omgives af kraftige overdækkede hegn. Nye rigdomscentre dukker også op. Der er tegn på en

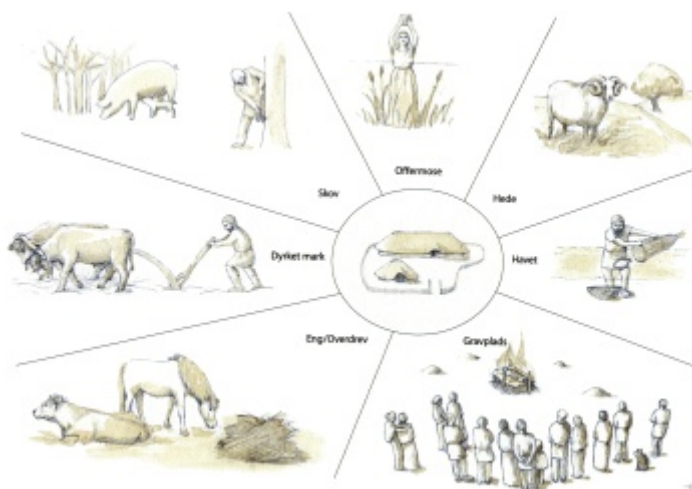

Fig. 9. Med gården i centrum foregik mange forskellige gøremål i det område, man havde ret til at udnytte, kaldet ressourceområdet. Hér udnyttede man landskabets flora og fauna, man dyrkede jorden og havde husdyrhold. Ligeledes var det inden for dette område, man begravede sine døde og ofrede til guderne. Akvareltegning: Julie Lolk.

hidtil uset effektivisering og intensivering af landbruget, og indirekte ses altså et øget pres på de ledende slægter. Krigsbytteofferfund vidner også om, at der til tider har været stridigheder og krig i denne periode. En fraflytning fra kysterne kan skyldes stigende frygt for overfald fra søsiden, eventuelt fra udefrakommende fjender. Det har måske været af afgørende betydning, at produktionen steg endnu mere end før, og mobiliseringen øgedes, for hurtigt at kunne være rustet mod en fælles fjende.

Dette og meget mere kan man læse om i en kommende efterfølger til denne bog.

Foredrag i efteråret 2012

Søndag d. 23. september 2012 kl. 14.00

Besøg på Vikingemuseet, Vikingevej 123, Ladby

Museumsinspektør Bodil Holm Sørensen, Østfyns Museer

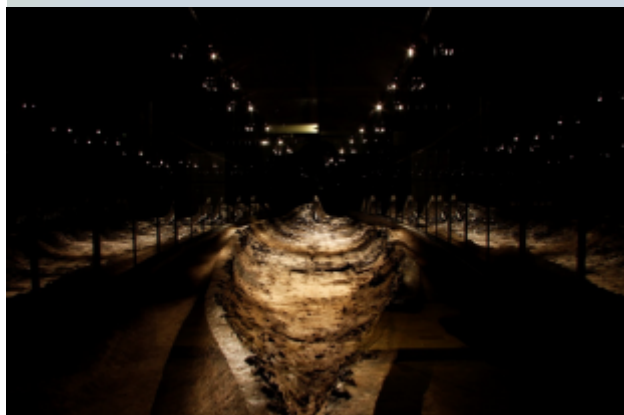
Der foregår rigtig meget på "Ladbyskibet" i disse år: Vikingskibet bygges på ny af Ladby Skibslaug, billedtæpper i bayeux-stil broderes af frivillige sydamer, en særudstilling i anledning af 75året for Ladbyskibets overdragelse til Nationalmuseet har set dagens lys - og som det mest dristige tiltag vises selve Ladbyskibet nu med helt ny og meget destinkt lyslægning. "Fra museumshal til gravkammer".

Alt i alt er der rigtig meget nyt at se i Ladby - så kom og vær med, når Bodil Holm Sørensen ovennævnte dato og tidspunkt giver harjamedlemmer særømsvisning. Ta' kaffekurven med, så finder vi nok et passende sted at sætte os.

Man sørger selv for transporten - ellers er deltagelse gratis.

Program for dagen:

- */ Ladbyskibet i nyt lys
- */ Jubilæumsudstillingen: "Ladbyskibet – brugt og misbrugt"
- */ Byggepladsen med Ladbyskibskopien
- */ Kaffe med tid til spørgsmål og snak

Ladbyskibet i nyt lys, set fra nord.

Onsdag d. 26. september 2012 kl. 19.30

Stednavne og Arkæologi

Stednavneforsker Lisbeth Eilersgaard Christensen

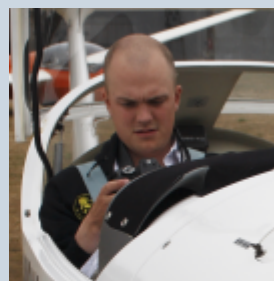
Mange af de stednavne, vi bruger i dag, er dannet i yngre jernalder og vikingetid. Da stednavne som regel indeholder små beskrivelser af de steder, de betegner, kan de derfor også bidrage med meget interessant viden om denne periode.

Inden for arkæologien har stednavne har da også været en hyppig anvendt kilde, som er blevet inddraget i såvel forskningen som det daglige museale arbejde med varierende intensitet og sigte. Bebyggelsehistorie, religionshistorie og samfundsstruktur er blandt de væsentligste områder, hvortil stednavnene har bidraget, men også som direkte fundanvisende kilde har stednavnene stor værdi.

I foredraget ser vi nærmere på de forskellige grupper af stednavne, hvordan de kan bruges i det arkæologiske arbejde, og hvad de kan oplyse om bebyggelse og samfund i yngre jernalder og vikingetid.

24 oktober 2012 kl. 19.30

Luftfotoarkæologi i Danmark – nye fund og resultater

Museumsinspektør Esben Schlosser Mauritsen, Ringkøbing-Skjern Museum

Foredraget handler om den særlige flyvske form for arkæologi, kaldet luftfotoarkæologi. Kort fortalt går det ud på at aflæse fortidens spor i f.eks. markernes afgrøder, set fra en vis højde.

Disciplinen kan udøves fra et fly, med gamle luftfotos på skrivebordet eller foran computeren. Siden 2008 har projektet "Fortiden set fra Himlen" undersøgt metodens potentiale i Danmark. Og med stor succes: Flere tusinde nye arkæologiske pladser er det blevet til. I foredraget vil et udvalg af de bedste og mest interessante nyheder blive vist frem, heriblandt også nye pladser fra Fyn.

28. november 2012 kl. 19.30

Aš esu archaeologas mėgėjas

**Lucy Bergström,
Kaj Henningsen,
Leif Tvilum**

En gruppe af Harjas medlemmer har igennem det seneste års tid været optaget af deres medvirken i det

dansk-litauiske, EU-støttede projekt, Zemyna.

Hovedopgaven i projektet har for harja-folkenes vedkommende været et månedslangt ophold som frivillige hjælpere på forskellige mindre arbejdsopgaver sammen med museer og arkæologer i Litauen og et litauisk hold har været ude i samme ærinde i Danmark.

Derudover har der været arrangeret en bustur til Litauen for enhver interesseret og der har udfoldet sig en hektisk mødeaktivitet og planlægning i begge lande.

Bl.a. har der i Arkæologiens Hus været afholdt begynderkursus i litauisk, hvorfra ovenstående sætning på dette arkaiske sprog blev indlært: "Jeg er amatørarkæolog".

Aftenens foredragsholdere har været en del af kernegruppen på seks medlemmer og vil på skift fortælle om konkrete arbejdsopgaver omkring jernudvinding (fra myremalm) i Litauen, kulturforskelle de to befolkninger imellem og om forbindelser mellem de baltiske lande og Skandinavien i forhistorisk og historisk tid.

Det hele krydres med beretninger om mindeværdige hændelser og begivenheder i projektføreløbet dokumenteret med farverige billeder på storskærm.

Traditionen tro afsluttes aftenen med en fortælling fra Litauens righoldige sagnskat.

Onsdag d. 12. december 2012 kl. 19.30

Årets udgravninger, Odense Bys Museer

**Museumsinspektør
Mikael Holdgaard
Nielsen,
Odense Bys Museer**

Mikael runder årets foredragsaftener af med en be-

retning om årets arkæologiske fund og udgravninger udført af det store odense-museum.

Foredraget "erstatte" Harjas tidligere juleafslutningsarrangement, der fandt sted en søndag eftermiddag - men det betyder ikke, at servering af juleforsmagslækkerier droppes!

Husk at betale dit kontingent

Indbetalingskort til brug ved betaling af kontingent for 2012 er vedlagt. Hvis du allerede har betalt, skal du selvfølgelig ikke betale igen

Betalingen kan også ske ved overførsel til foreningens konto i Sparekassen Faaborg.
Reg. 0828 konto 000 08 25557

HUSK at skrive AFSENDER på girokortet!

Med venlig hilsen
Leif Rasmussen, kasserer

Harjas grupper

Klubaftener 1/9-31/12- 2012

Prisen for at deltage i gruppernes aktiviteter er 50 kr. pr. halvår.

For foredragene er prisen 10 kr. pr. gang – for ikke medlemmer er prisen 20 kr.

Der er offentlig adgang til disse arrangementer.

Detektorgruppen

Klubaften den første onsdag i hver måned.

Michael Nielsen
21 29 39 51
nunnu@dbmail.dk og
Claus Jørgensen
40 57 12 77
saltogpebber@hotmail.com

tidlig bronzealder.
Såfremt man ønsker at deltage, så send en e-mail eller kontakt mig pr. telefon. Jeg vil så kontakte jer når der bliver muligt at arrangere afsøgning.

Leif Rasmussen
25777489
leiffliidsager@stofanet.dk.

Flintfinderne

Vi har genoptaget afsøgningen af en 9 ha stor mark i Fleninge. Marken grænser ned til Arreskov Søes østside og vi har hidtil afsøgt ca. 2 ha. Fund af flækkeblokke og pile-spidses kan tyde på, at der ved søkanten har været en Maglemoseboplads. Området er i øvrigt meget fundrigt idet vi allerede er oppe på 138 fundnumre. Der er fundet fem kogestensgruber, heraf ligger de fire i en lige række langs et tidligere mindre vådområde. Der er ligeledes fundet et fragment af et fladehugget segl og håndtaget til en dolk fra dolktid eller

Hvad fortæller oldsagerne

I næste sæson vil gruppen fortsat beskæftige sig med, hvordan man beskriver, bestemmer og daterer oldsager. Vi tager udgangspunkt i Harjas efterhånden omfattende samling. Vi mødes den tredje onsdag i hver måned.

Eigil Nikolajsen
65 97 79 90
nikolajseneigil@gmail.com

Foredragsrækken

Museumsfolk og engagerede amatører deler villigt ud af deres viden i en række foredrag. Sæt

kryds i kalenderen ved den fjerde onsdag i hver måned.

Birthe Højmark Jensen holder styr på sagerne. Se programmet på de næste sider.

Fundregistrering

Kom og få en afslappet og uformel snak om arkæologi over en kop kaffe, og vær med til at registrere foreningens oldsager – der er nok at tage fat på. Det foregår Den sidste søndag i hver måned, fra kl. 13 –16.

Harja International

Som det måske er bekendt er nogle Harjamedlemmer blevet involveret i et EU-projekt, som økonomisk støtter gennemførelsen af en udveksling af seniorvolontører mellem Danmark og Litauen.

Samarbejdsprojektet er blevet døbt Zemyna, navnet på den gamle litauiske gudinde for jorden, hvorfra arkæolo-

gerne henter deres viden og inspiration. Vi har ikke til hensigt at beholde de oplevelser, der kommer ud af Zemyna, for os selv, men ønsker at inddrage mange nysgerrige og interesserede folk i sagen i form af en møderække/studiekreds. Vi mødes den første tirsdag i hver måned.

Leif Tvillum
66 18 46 06
ltv54@sol.dk

Kyst- og marinarkæologi

Klubaften den fjerde tirsdag i hver måned.

Sven Amlund
64 46 12 90
mail@taxibusejby.dk

Tag kontakt til Harja

Formand

Helge Langkilde Rasmussen
Sprotoften 59, 1. th 5800 Nyborg
Tlf.: 65 30 30 96
Email: helge.l.r@hotmail.com

Næstformand

Kim Augustesen
Sadolinsgade 133 st.
5230 Odense M
Tlf.: 65 91 46 90
E-mail: kimhass@galnet.dk

Kasserer

– kontaktperson til flintfinderne
Leif Rasmussen
Lykkemarken 6, Korinth
5600 Faaborg
Tlf.: 25 77 74 89
E-mail: leifflidsager@stofanet.dk

Sekretær

– kontaktperson til
foredragsrækken
Birthe Højmark Jensen
Lotusvej 10, 1. th
5250 Odense SV
Tlf.: 23 30 24 74
E-mail: bhj1962@gmail.com

Bestyrelsesmedlem

– kontaktperson til
detektorgruppen
Michael Nielsen
Bøgebjergvej 41
5672 Broby
Tlf.: 21 29 39 51
E-mail: nunnu@dbmail.dk

Bestyrelsesmedlem

Glenn Abramsson
Munkebjergvænget 9 F lejl. 9 1. sal
5230 Odense M
Tlf.: 20 36 66 84
E-mail:
glennabramsson@hotmail.com

Bestyrelsesmedlem

– kontaktperson til
detektorgruppen
Claus Jørgensen
Søndervej 42
5672 Brobyværk
Tlf.: 40 57 12 77
E-mail: saltogpebber@hotmail.com

Suppleant

Leif Tvillum
Hyrdinden 3
5170 Odense N
Tlf.: 66 18 46 06
E-mail: ltv54@sol.dk

Suppleant

– kontaktperson til
hvad oldsagerne fortæller
Eigil Nikolajsen
Over Kærbyvej 112
5300 Kerteminde
Tlf.: 65 97 79 90
E-mail: nikolajseneigil@gmail.com

Harjas hus, Arkæologiens Hus

Lisesmindevej 3B
5230 Odense M
E-mail: harja@harja.dk
www.harja.dk
Følg også Harja på Facebook

Fine Fund & fynske findere

Skålformet fibel fra yngre germanertid, fundet på Østfyn af Michael Nielsen.

Fine Fund & fynske findere

To mønter fra vikingetiden,

Ludvig den Fromme år 814-40. Glenn Abrahamsen har fundet den ene og Jan Hein har fundet den anden. Mønterne er meget sjældne på Fyn. To mønter fra vikingetiden, Ludvig den Fromme år 814-40. Glenn Abrahamsen har fundet den ene og Jan Hein har fundet den anden. Mønterne er meget sjældne på Fyn.